

Učenje i usvajanje engleskog jezika u ranoj i predškolskoj dobi

Polenus, Ivona

Undergraduate thesis / Završni rad

2022

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zagreb, Faculty of Teacher Education / Sveučilište u Zagrebu, Učiteljski fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:147:303737>

Rights / Prava: [In copyright](#)/[Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-07-23**

Repository / Repozitorij:

[University of Zagreb Faculty of Teacher Education - Digital repository](#)

**SVEUČILIŠTE U ZAGREBU
UČITELJSKI FAKULTET
ODSJEK ZA ODGOJITELJSKI STUDIJ**

Ivona Polenus

**UČENJE I USVAJANJE ENGLESKOG JEZIKA U RANOJ I
PREDŠKOLSKOJ DOBI**

Završni rad

Petrinja, srpanj 2022.

SVEUČILIŠTE U ZAGREBU
UČITELJSKI FAKULTET
ODSJEK ZA ODGOJITELJSKI STUDIJ

Ivona Polenus

**UČENJE I USVAJANJE ENGLESKOG JEZIKA U RANOJ I
PREDŠKOLSKOJ DOBI**

Završni rad

Mentor rada:

doc. dr. sc. Alenka Mikulec

Petrinja, srpanj, 2022.

SADRŽAJ

1. UVOD	1
2. JEZIČNI RAZVOJ, RAZVOJ GOVORA	2
2.1. <i>Usvajanje materinskog jezika</i>	2
2.2. <i>Suvremene teorije o usvajanju prvoga jezika</i>	3
3. DRUGI I STRANI JEZIK	6
3.1. <i>Usvajanje drugoga jezika</i>	7
3.2. <i>Učenje stranoga jezika</i>	8
4. DVOJEZIČNOST ILI BILINGVIZAM KOD DJECE	10
4.1. <i>Djeca u dvojezičnoj obitelji</i>	11
5. ENGLISKI KAO STRANI JEZIK I DJECA RANE I PREDŠKOLSKE DOBI	13
5.1. <i>Dob kao važan čimbenik</i>	13
5.2. <i>Razvojne karakteristike djece i kako one utječu na učenje jezika</i>	15
5.3. <i>Važnost poticajnog okruženja za komunikaciju na engleskom jeziku u dječjem vrtiću</i>	19
6. METODE I SREDSTVA POUČAVANJA ENGLESKOG JEZIKA U RANOJ I PREDŠKOLSKOJ DOBI	22
6.1. <i>Total Physical Response (TPR)</i>	22
6.2. <i>Task-based learning technique (TBLT)</i>	23
6.3. <i>Content and Language Integrated Learning (CLIL)</i>	24
6.4. <i>Utjecaj medija na usvajanje engleskoga jezika</i>	25
6.5. <i>Utjecaj pjesmica i brojalica u procesu učenja stranog jezika</i>	25
6.6. <i>Utjecaj literature za djecu (dvojezične knjige, klasične bajke na engleskom jeziku) u procesu učenja engleskog jezika</i>	26
7. ZAKLJUČAK	27
LITERATURA	29
Izjava o izvornosti završnog rada	32

SAŽETAK

Cilj je rada prikazati načine na koji djeca usvajaju i uče strani (engleski) jezik. Opisan je jezični razvoj i razvoj govora kod djece, njihova sposobnost za usvajanje jezika i suvremene teorije o usvajanju jezika, načini na koji djeca usvajaju materinski, drugi i strani jezik, koji čimbenici utječu na usvajanje ovih jezika, njihova međusobna povezanost te dvojezičnost kod djece kroz situacije u kojima se dvojezično dijete nalazi u okolini i svojem domu. Cilj je također prikazati metode poučavanja poput *Total Physical Response (TPR)*, *task-based learning technique (TBLT)*, *Content and Language Integrated Learning (CLIL)*, utjecaj poticajnog okruženja, vršnjaka i druge djece na učenje engleskoga kao stranoga jezika, vizualnih medija, knjiga i slikovnica na engleskom jeziku te aktivnosti poput pjevanja pjesmica i brojalica na engleskom jeziku koje pozitivno utječu na dijete i daju najbolje rezultate kod učenja engleskoga kao stranog jezika.

Ključne riječi: djeca rane i predškolske dobi, usvajanje engleskoga jezika, metode poučavanja

SUMMARY

The aim of this thesis is to show the ways in which children acquire and learn a foreign (English) language. The thesis describes language and speech development in children, their ability to acquire language and modern theories on language acquisition, the ways in which children acquire their mother tongue, second and foreign languages, which factors influence the acquisition of these languages and their mutual connection, and bilingualism in children through situations in which a bilingual child finds him or herself in the environment and in the home. The aim is also to show teaching methods such as Total Physical Response (TPR), task-based learning technique (TBLT), Content and Language Integrated Learning (CLIL), the influence of a stimulating environment, peers and other children on learning English as a foreign language, visual media, books and picture books in English, and activities such as singing songs and counting in English that positively influence the child and give the best results when learning English as a foreign language.

Key words: early childhood and preschool children, English language acquisition, teaching methods

1. UVOD

Jezik prožima sve segmente djetetova iskustva, što uključuje značajan dio njegova života, načina na koji se dijete povezuje s okolinom, kroz okolinu izražava samoga sebe i o sebi vodi brigu. Dijete je putem jezika moguće usmjeravati i pomoću njega utjecati na prenošenje životnih vrijednosti.

Zbog globalizacije društva i potrebe za uspostavljanjem kvalitetne komunikacije s ljudima širom svijeta, sve je izraženija potreba za znanjem stranih jezika (Delors, 1998; Bickford, 1999 prema Silić, 2007b). Brojne su prednosti usvajanja stranoga jezika u ranoj i predškolskoj dobi, a ne počinjanjem, gubi se podloga i propušta se izlaganje djeteta stranom jeziku u vrijeme kad je taj prozor mogućnosti otvoren (Apel i Masterson, 2004). Stoga, krene li se s učenjem stranoga jezika dovoljno rano, nesumnjivo je da će navedeno pridonijeti razvoju budućih generacija. Brojna istraživanja pokazuju da rano učenje stranih jezika uvelike utječe na cjelokupni razvoj djeteta. Međutim, važno je naglasiti da proces ranoga učenja stranog (engleskog) jezika i njegova uspješnost ovisi o nizu čimbenika, između ostalih o odnosu među sudionicima procesa te koliko su zapravo odrasli spremni prepoznavati, usklađivati se i učiti o dječjim potrebama i načinu na koji djeca (Silić, 2007b).

U nastavku rada slijedi pregled spoznaja o jezičnom razvoju i razvoju govora kod djece, načinima usvajanja materinskog, drugog i stranog jezika, te njihova međusobna povezanost i utjecaji, dvojezičnost kod djece, učenje/usvajanje engleskog jezika kod djece te prikaz nekih od metoda i materijala primjerenih za poučavanje engleskoga jezika u radu s djecom rane i predškolske dobi.

2. JEZIČNI RAZVOJ, RAZVOJ GOVORA

Jezik je bogat, složen i prilagodljiv sustav u kojem se, u svrhu iskazivanja naših misli i razumijevanja drugih ljudi, kombiniraju glasovi, riječi, znakovi i rečenice (Apel i Masterson, 2004).

Djeca imaju nevjerojatne urođene sposobnosti te ih većina na svijet dolazi željno, spremno i sposobno usvajati jezik. Iako još nisu bili izloženi bogatstvu jezika, imaju sposobnost ovladavanja osnovama komunikacije uz urođenu želju da komuniciraju. Roditelj će nerijetko poželjeti dijete izlagati bogatom jeziku radi ostvarenja što boljeg komunikacijskog potencijala, zbog čega je zapravo upravo roditelj najznačajniji čimbenik u govorno-jezičnom razvoju (Apel i Masterson, 2004).

2.1. *Usvajanje materinskog jezika*

Usvajanje jezika započinje prije prve izrečene riječi kad novorođeno dijete i majka uspostave prvu međusobnu vezu. Iz te osnove proizaći će djetetova sposobnost da počne razumijevati svijet oko sebe u kojem ostvaruje svoje želje i potrebe te da svlada i glasovni i gramatički sustav jezika (Prebeg-Vilke, 1991).

Prema Prebeg-Vilke (1991), usvajanje materinskoga jezika podrazumijeva četiri aspekta:

1. usvajanje i razvoj glasovnog sustava odmah nakon rođenja, koje počinje fiziološkim krikom
2. upotrebu jezičnih oblika materinskoga jezika
3. razumijevanje i prenošenje značenja
4. sposobnost komunikacije.

Prema Apel i Masterson (2004), dječji jezik potrebno je oblikovati, a ne ispitivati dijete, od njega tražiti da ponavlja za roditeljem ili ga oponaša. Spomenuti autori navode kako se podrazumijeva da se s djetetom razgovara riječima i rečenicama i da mu se u slučaju „neispravnog“ kazivanja određeni izraz ponovi na ispravan način bez iziskivanja da dijete ponovi jer „puko ponavljanje ne dopušta djetetu da nauči zašto mora izgovoriti određeni glas, riječ ili rečenicu ili kada to treba izgovoriti. Imajte na umu sljedeće: Jezik se ne poučava, nego razvija“ (Apel i Masterson, 2004, str. 11).

Činjenica je da se interes djeteta za istraživanjem, otkrivanjem i interakcijom pokazuje kao imperativan u prvih šest godina njegova života (Došen-Dobud, 1995). Slično je pri istraživanju, otkrivanju i interakciji s jezikom. Put jezičnoga razvoja sličan je kod većine djece. Dijete počinje razumijevati poneka pravila svoga jezika već u prvoj godini života, a s tri godine poznaje osnovnu strukturu govora oko sebe, što mu omogućuje proizvođenje vlastitih iskaza te da samo iznađe gramatiku svoga jezika (Prebeg-Vilke, 1991). Između četvrte i pete godine života dijete pažljivo sluša kratku priču, većinu toga što se govori kod kuće i u vrtiću čuje i razumije, glas je jasan, pri pričanju priča pridržava se teme, iznosi mnogo pojedinosti u rečenicama, većinu glasova ispravno izgovara te se služi istom gramatikom kao i obitelj (Apel i Masterson, 2004).

U nastavku će biti opisane teorije nastale kao odgovor na pitanje kako djeca usvajaju materinski jezik. Svaka od navedenih donosi određene argumente te polaze od principa lingvistike, psihologije i društvene sredine u kojoj se ostvaruje govor djeteta (Prebeg-Vilke, 1991).

2.2. Suvremene teorije o usvajanju prvoga jezika

Prema Prebeg-Vilke (1991), mnoge znanstvene discipline nastojale su odgovoriti na pitanje kako djeca usvajaju materinski jezik, „pa je nastalo više teorija, od kojih svaka nosi određene argumente koji se mogu prihvatiti, ali ni jedna nije dokraja riješila problem“ (Prebeg-Vilke, 1991, str. 10).

Lightbown i Spada (2013) spominju tri teorije o usvajanju materinskoga jezika: biheviorizam, inatizam i interakcionizam. Svaka objašnjava različite aspekte dječjeg jezičnog razvoja. Biheviorizam daje važnost poticaju ili podražaju i potkrjepljenju, inatizam polazi od urođene sposobnosti za učenje jezika i usvajanja složene gramatike, dok interakcionizam polazi od teorije da pri usvajanju jezika važnu ulogu imaju urođene sposobnosti i jezično okruženje.

Američki je psiholog i biheviorist Burrhus Frederic Skinner (Prebeg-Vilke 1991), vjerovao da djeca uče jezik uvjetovanim refleksima. U njegovoj su teoriji učenja važna dva pojma – poticaj ili podražaj i potkrjepljenje. Radnja koju izvodi organizam je poticaj (kada govorimo o jeziku to je djetetov iskaz) kojim se postiže određeni rezultat koji pak može poslužiti kao potkrjepljenje. U slučaju povoljnog rezultata za organizam, radnja će biti potkrepljena i mogućnost za ponovni poticaj se povećava, a u slučaju nepovoljnog rezultata za organizam, on

je kažnjen te se mogućnost za ponovni poticaj smanjuje. Međutim, brojni primjeri usvajanja jezika pokazuju da tomu nije uvijek tako i da Skinnerova teorija o poticaju i pokrjepljenju ne objašnjava u potpunosti kompleksan proces usvajanja jezika.

Američki lingvist i inatist poljskog porijekla, Noam Chomsky, naglasak stavlja na sposobnost izvornog govornika da proizvodi i razumije rečenice koje prije nije čuo, odnosno na jezičnu kreativnost. Chomsky tvrdi kako je jezik svojstven samo ljudskoj vrsti te da su jedino ljudi razvili sustav komunikacije s osobinama prirodnog jezika. Također, naglašava kako većina djece od rođenja do pete godine života, unatoč razlikama u inteligenciji i okolini koja ih okružuje, zahvaljujući tzv. mehanizmu za usvajanje jezika, usavrše osnovne strukture svog jezika. Zahvaljujući nekim drugim istraživanjima, možemo zaključiti kako je odnos između spoznajnog i jezičnog razvoja djeteta složeniji nego što navodi Chomsky. Njegova teorija o usvajanju jezika nije cjelovita, ali upozorava na prirodu problema i na putove kojima bi se trebala tražiti objašnjenja. Chomsky ne obraća dovoljno pažnje uvjetima okoline u kojima dijete usvaja materinski jezik, no to postaje predmet promatranja istraživača koji slijede (Prebeg-Vilke, 1991).

Jean Piaget, interakcionista, ženevski psiholog i biolog, 1920.-tih godina opisuje egocentrični govor. Navodi kako se kognitivni i socijalni razvoj isprepliću i međusobno modificiraju jer je jezik usmjeren prema djetetu samom s obzirom na to da dijete ne razumije da se njegove potrebe i pogledi razlikuju od tuđih. Piaget u tu kategoriju uključuje tri vrste govora: ponavljanje riječi i slogova bez društvene funkcije, monolozi djeteta prema sebi samom i kolektivni monolozi u kojima je druga osoba poticaj za dječji govor, no od djeteta se ne očekuje nužno da govor razumije ili prati. Također, Piaget pokazuje da je djetetova inteligencija prisutna i prije prisustva govora (Prebeg-Vilke, 1991).

Prebeg-Vilke (1991) spominje i stajališta ruskog psihologa Lava Vygotskoga o razvoju jezika. Vygotski, koji je također bio interakcionista, složio se s Piagetovom tezom o egocentričnom govoru, ali ga je objasnio kao sredstvo realističnog djetetova mišljenja koje ima socijalnu funkciju. Vygotsky, suprotno Piagetu, navodi priopćavanje, društveno povezivanje i djelovanje djeteta i odraslih na okolinu kao prvotnu funkciju jezika. Odnosno, po njemu je prvobitni govor djeteta socijalan te se tek kasnije u određenoj dobi, kako dijete raste, dijeli na egocentričan i komunikativan govor.

Pojedina istraživanja, prema Prebeg-Vilke (1991), nastojala su uspostaviti vezu između bioloških čimbenika i stupnja jezičnog razvoja djeteta. Psiholog s Harvarda, Eric Lenneberg,

tvrdio je kako se pri rođenju centri za kontrolu razvoja jezika nalaze u obje polutke u mozgu. Pojedine funkcije razvoja jezika, oko osamnaestog mjeseca života, prelaze u domenu jedne ili druge polutke, pa tako lijeva polutka kod osobe urednoga razvoja počinje kontrolirati sve funkcije u vezi s jezikom. Funkcionalna specijalizacija fiksira se do puberteta, što znači da će, ukoliko neka osoba do tada nije naučila govoriti, lijeva polutka preuzeti druge funkcije i usvajanje jezika postat će teško, ako ne i nemoguće. Lenneberg smatra kako je dob djeteta između osamnaest mjeseci i puberteta kritičan period za usavršavanje jezika s obzirom na to da „ljudi koji iz nekog razloga nisu do puberteta naučili govoriti, vjerojatno više i neće, a učenje stranog jezika nakon puberteta otežano je i bitno se razlikuje od učenja prije puberteta“ (Lenneberg, 1968, prema Prebeg-Vilke, 1991, str. 21). Prema Robinson (2013), izraz „kritičan period“ nastao je u biološkim znanostima i odnosi se na ograničeni vremenski raspon u ranom djetinjstvu tijekom kojeg se mora dogoditi izlaganje ili stimulacija određenog ponašanja kako bi se to ponašanje precizno razvilo u organizmu. Izlaganje ili stimulacija koja se dogodi tek nakon završenog kritičnog razdoblja, rezultirat će abnormalnim (ili nikakvim) ponašanjem. Nadalje, engleski lingvist, Michael Long, naveo je biološke čimbenike sazrijevanja kod sudionika procesa usvajanja prvog jezika, ali i neprimarnog jezika te naglasio da postoje periodi tijekom kojih je učenje uspješno, ali nakon kojih postaje nepotpuno i nepravilno. Takve periode naziva osjetljivima (Prebeg-Vilke, 1991).

3. DRUGI I STRANI JEZIK

Prema Jelaski (2007), drugi je jezik onaj koji se govori u okolini gdje tko živi i djeluje, većinski državni jezik za manjinske govornike, dok su za većinske to manjinski jezici oko njih dok je strani jezik onaj koji se ne govori u okolini gdje tko živi i djeluje. Osim ovih pojmova, u novije se vrijeme koristi i termin ini jezik, koji podrazumijeva „sve pojedinačne jezike osim prvoga usvojenoga“ (Medved Krajnović, 2010, str. 3). U nastavku slijede tablice prikaza različitih naziva područja stjecanja znanja drugoga i stranoga jezika prema Jelaski (2007).

Tablica 3

Različiti nazivi područja stjecanja znanja drugoga jezika (Jelaska, 2007, str. 88)

hrvatski naziv	engleski naziv
razvoj drugoga jezika	<i>second language development</i>
ovladavanje drugim jezikom	<i>second language acquisition / second language learning</i>
usvajanje drugoga jezika	<i>second language acquisition / second language learning</i>
učenje drugoga jezika	<i>second language learning / second language acquisition</i>

Tablica 4

Različiti nazivi područja stjecanja znanja stranoga jezika (Jelaska, 2007, str. 87)

hrvatski naziv	engleski naziv
usvajanje stranoga jezika	<i>foreign language acquisition</i>
učenje stranoga jezika	<i>foreign language learning</i>
ovladavanje stranim jezikom	<i>foreign language acquisition / foreign language learning</i>

3.1. Usvajanje drugoga jezika

Prema Prebeg-Vilke (1991), poneka djeca od najranijeg djetinjstva u obitelji, u igri s drugom djecom ili u nekoj ustanovi usvajaju još jedan jezik koji se govori kao materinski. Kao što je nekoj djeci prirodno govoriti samo jedan jezik, drugoj je sasvim prirodno razvijati se upotrebljavajući dva jezika. Postoji više različitih razloga zbog kojih dolazi do usvajanja i upotrebe dvaju jezika, npr.:

1. pripadnost djetetove obitelji grupi manjinskog jezika (npr. djeca Gradišćanskih Hrvata u Austriji);
2. život obitelji u stranoj zemlji zbog političke ili ekonomske emigracije, rada ili studija;
3. mješoviti brak u zemlji u kojoj su oba roditelja stranci ili u zemlji jednog od roditelja.

Usvajanje drugoga jezika složen je proces i proizvod raznih čimbenika koji uključuju dijete koje uči i situacije u kojima dijete uči jezik. Spomenuti proces podrazumijeva sve svjesne i podsvjesne procese koji su uključeni u usvajanje jezika koji nije materinski (Prebeg-Vilke, 1991).

Prebeg-Vilke (1991) navodi kako djeca drugi jezik usvajaju lakše od odraslih. Spominje kako se u nekim istraživanjima došlo do spoznaje da će djeca koja započnu učiti drugi jezik prije šeste godine svog života usvojiti taj jezik bez stranog akcenta. No, iako ostaje činjenica da je rana dob svakako bitna da bi se jezik savladao bez stranog akcenta, nije točno da oni koji određeni jezik počnu učiti u kasnijoj dobi ne mogu naučiti jezik tečno i bez akcenta.

Drugi se jezik, navodi Rosansky (1975, prema Prebeg-Vilke, 1991), može usvajati na dva načina:

1. osoba je svjesna da uči jezik
2. osoba nije svjesna da uči jezik.

Malo dijete nije svjesno da usvaja jezik, nema razvijene društvene stavove prema upotrebi jezika, ono vidi samo sličnosti, egocentrično je i ne razmišlja o jeziku. Upravo to su pretpostavke za automatsko usvajanje jezika, te je iz tih razloga dijete spoznajno otvoreno prema drugom jeziku (Prebeg-Vilke, 1991).

U usvajanju drugoga jezika svakako je prisutan i materinski jezik, a o njegovu prisustvu ovise uvjeti u kojima dijete usvaja jezik. Utjecaj materinskoga jezika bit će veći ukoliko dijete drugi jezik usvaja u obitelji u kojoj ga govori samo jedan član obitelji, pri čemu obitelj živi usred kulture materinskog jezika, ili ukoliko se dijete nađe u stranoj zemlji stjecajem nepovoljnih okolnosti, dok će utjecaj materinskog jezika biti manji ukoliko se dijete nalazi u zemlji gdje se drugi jezik govori kao materinski te ako provodi većinu vremena u ustanovama gdje djetetu odgojitelji ili prijatelji govore taj strani jezik. Neosporno je da je materinski jezik svakako pomoć u usvajanju nepoznatog jezičnog koda. Usvajanje drugoga jezika još u djetinjstvu najčešće ima za posljedicu dvojezičnost ili bilingvizam, dok se dvojezičnost, učenjem jezika u školskim uvjetima, postiže nešto teže, ali je moguće uz povoljne uvjete i motivaciju (Prebeg-Vilke, 1991).

3.2. Učenje stranoga jezika

Usvajanje drugoga jezika i učenje stranoga jezika dovoljno su različiti da se o njima može govoriti kao o različitim procesima. Usvajanje drugoga jezika potiču situacije u kojima djeca žive, dok je učenje stranoga jezika uglavnom neprirodno i svedeno je na organizirano poučavanje, pri čemu se nastavnici moraju izuzetno potruditi da osmisle aktivnosti koje pak od djece zahtijevaju ulaganje napora od kojega djeca najčešće ne vide neposredne koristi (Prebeg-Vilke, 1991).

Jean Piaget (1973, prema Prebeg-Vilke, 1991) opisao je dob između sedam i jedanaest godina kao dob konkretnih operacija u kojoj bi, prema Vilke (1991) trebalo, u školskim uvjetima, započeti učenje stranoga jezika. Istraživanja su pokazala da djeca te dobi pokazuju izrazite sposobnosti učenja stranoga jezika, ali novija istraživanja pomiču dob u kojoj je moguće početi učiti ili usvajati strani jezik već i u predškolski period.

Rano uvođenje učenja stranoga jezika ne može ugroziti normalan razvoj djeteta ni na koji način, ali je potrebno što ranije započeti s učenjem i osigurati kontinuitet učenja (Prebeg-Vilke, 1991) s obzirom da „učenje stranog jezika u predškolskoj dobi (između 3. i 7. godine) može poslužiti kao dodatno sredstvo poticanja razvoja“ (Apel i Masterson, 2004, str. 142).

Edelenbos i sur. (2006, str. 147) prema Alexiou i Zoghbor (2020) sažeto razjašnjavaju ovo pitanje:

Rani početak može imati značajne prednosti za djecu, aktiviranjem prirodnih mehanizama za usvajanje jezika koje posjeduju, priuštivši im ukupno više vremena i omogućivši im jezično i interkulturalno iskustvo koje može imati blagotvoran formativni utjecaj na njihov kognitivni, društveni, kulturni, akustički, lingvistički i osobni razvoj (uključujući kvalitete upornosti i sudjelovanja) i na njihovu samosvijest. Međutim, rani početak sam po sebi ne jamči ništa; on mora biti minimalno popraćen kvalitetnim poučavanjem, poticajnim okruženjem i kontinuitetom iz jedne godine u drugu, nesmetano vodeći djecu iz predškolskog u osnovno i iz osnovnog u srednje obrazovanje.

4. DVOJEZIČNOST ILI BILINGVIZAM KOD DJECE

„Čim u umu postoji više od jednoga jezičnoga sustava, mozak pohranjuje i obrađuje jezike na drugačiji način od jednojezičnog mozga“ (Medved Krajnović, 2010, str. 10).

Prema Medved Krajnović (2010), većina autora dijeli dvojezičnost na:

1. usklađenu ili koordiniranu dvojezičnost (engl. *coordinate bilingualism*)
2. složenu dvojezičnost (engl. *compound bilingualism*)
3. podređenu dvojezičnost (engl. *sub-coordinate bilingualism*).

Prijevodne istoznačnice u dvama jezicima kod usklađene ili koordinirane dvojezičnosti odgovarat će različitim skupovima značenja u mentalnome sklopu pojedinca, dok će kod složene dvojezičnosti pojedinac dvije skupine jezičnih znakova povezati s jednom spoznajnom jedinicom. Odnosno, osoba koja posjeduje složenu dvojezičnost usvojila je dva jezika u istome kontekstu, dok je osoba koja posjeduje usklađenu dvojezičnost usvojila dva ili više jezika u različitim kontekstima. U podređenoj dvojezičnosti pojedinac prvim jezikom ima uspostavljen skup značenja koji služi kao posrednik između značenja i inoga jezičnog sustava pridodanoga kasnije (Medved Krajnović, 2010).

Istraživanja pokazuju da, bez obzira na ograničenja, dvojezičnost pozitivno utječe na djetetov socijalni razvoj. Prebeg-Vilke (1991) navodi kako prema načinu na koji dijete usvaja svoja dva jezika razlikujemo:

1. simultani bilingvizam
2. sukcesivni bilingvizam.

„Pod simultanim bilingvizmom uobičajilo se podrazumijevati izloženost djeteta dvama jezicima od rođenja, a pod sukcesivnim bilingvizmom dodavanje drugog jezika od treće godine života dalje“ (Prebeg-Vilke, 1991, str. 93). Jelaska i sur. (2005) za ovu podjelu koriste termine istovremena ili naknadna/slijedna dvojezičnost.

Osim navedene klasifikacije, dvojezičnost možemo podijeliti i prema vremenu usvajanja drugoga jezika na ranu (dječju) i kasnu (mladenačku i odraslu) dvojezičnost, a prema jezičnoj sposobnosti u obama jezicima dijelimo je na uravnoteženu i neuravnoteženu (Jelaska i sur., 2005).

4.1. *Djeca u dvojezičnoj obitelji*

Roditelji u dvojezičnim obiteljima imaju na raspolaganju više strategija koje mogu primjenjivati pri odgoju dvojezičnoga djeteta, ovisno o okruženju u kojemu živi obitelj. Prema Prebeg-Vilke (1991), roditelji se moraju opredijeliti za jednu od strategija:

1. Kombinirana strategija – oba roditelja upotrebljavaju oba jezika naizmjenice. Roditelj-stranac kombinira jedan i drugi jezik, dok roditelj-izvorni govornik govori svojim jezikom. Ishod kombinirane strategije trebao bi biti simultani bilingvizam.
2. Jedna osoba – jedan jezik – francuski jezikoslovac Jules Ronjat (1913 prema Prebeg-Vilke, 1991), sa svojom ženom Njemicom svog je sina želio odgojiti kao dvojezičnog govornika. Ronjatov kolega savjetovao je da svaki roditelj govori s djetetom svojim materinskim jezikom. Dijete na taj način usvaja oba jezika, a svaki jezik vezan je za određenu osobu, svojim materinskim jezikom roditelj s djetetom uspostavlja emocionalnu povezanost i sl.
3. U početku jedan jezik – strategija u kojoj je dijete isprva izloženo prvom jeziku i tek kad se on usvoji, uvodi se drugi jezik. No, Prebeg-Vilke (1991) navodi kako roditelji odgađanjem uvođenja drugog jezika do starije dobi, djetetu smanjuju šanse da postane dvojezično.
4. Oba roditelja govore s djecom drugim jezikom – ova strategija motivira dijete da usvoji drugi jezik pa je samim time u odnosu na njega dobra, ali se postavlja pitanje je li djetetu omogućeno da komunicira sa zajednicom na prvom jeziku.
5. Oba roditelja govore s djecom na prvom jeziku – „takva strategija jedva da će djecu dovesti do bilingvizma“ (Prebeg-Vilke, 1991, str. 121). Roditelji često smatraju da će dijete dovesti do zbunjenosti ukoliko se dva jezika uvedu istovremeno te da je potpuna integracija prvog jezika u zajednici važnija nego dječja dvojezičnost.

Baždarić (2015) spominje kako u dvojezičnim, kao i u svim drugim obiteljima, postoje trenutci u kojima će djetetu svakako biti teško. Dvojezični odgoj postaje „bitka“, a dvojezičnost u tom trenutku izgleda kao nemoguća „pobjeda“. Navedena situacija nastaje kada splasne ono početno oduševljenje djetetovim prvim riječima na oba jezika. Također, dijete će zatražiti od roditelja da mu se objasni iz kojeg razloga ga prijatelji ismijavaju kad govori drugim jezikom, a istovremeno, obitelj mu ne pruža dovoljnu podršku i roditelji sumnjaju u ispravnost svoje odluke o uvođenju dvojezičnosti.

Baker (2000, prema Baždarić, 2015, str. 12) smatra da je neosporno da će dvojezično dijete naići na neugodne komentare gdje će ga njegova okolina ismijavati, no takva djeca tad „imaju ulogu diplomata, koji će pokazati kako jezična različitost ne znači i društvenu podjelu te da takve razlike ne priječe izgradnju skladnog odnosa, oni mogu iskoristiti kao prilike za povezivanje i zbližavanje, jačanje razumijevanja i rušenje svih 'prepreka'“.

5. ENGLISKI KAO STRANI JEZIK I DJECA RANE I PREDŠKOLSKE DOBI

5.1. Dob kao važan čimbenik

Iako u posljednje vrijeme djeca počinju učiti strane jezike sve ranije, stručnjaci i istraživači nemaju jedinstven stav o pitanju optimalne dobi za početak učenja stranoga jezika. Neka su istraživanja pokazala prednosti ranoga učenja jezika, no postoje i istraživanja koja tvrde suprotno.

Istraživanje kognitivne neuroznanstvenice Ellen Bialystok pokazalo je da redovito govorenje dva ili više jezika od mladosti može imati pozitivan učinak na mozak. Ne samo da poboljšava kognitivne sposobnosti, dvojezičnost također može odgoditi simptome Alzheimerove bolesti. Kao prvi pokazatelj da dvojezičnost ima neurološke prednosti jest sposobnost djece da razumiju strukturu jezika kao i značenje. Bialystok (2011) takvu prednost naziva metajezičnim znanjem, odnosno ključem za korištenje jezika, za učenje, pismenost, razmišljanje i logiku. Kako bi procijenila metajezični razvoj, u svojem je istraživanju Bialystok (2011) zamolila djecu u dobi od pet do devet godina da procijene je li određena rečenica gramatički točna ili ne, koliko god besmislena bila. Npr. rečenica: „*Apples grow on noses*“ (hrv. Jabuke rastu na nosovima). Zaključila je da je djeci vrlo teško reći da je rečenica gramatički ispravna, te da pokušavaju objasniti da jabuke ne rastu na nosu. Otkrila je da dvojezična djeca lakše savladavaju ovakve zadatke jer ugrađuju kognitivni sustav izvršne kontrole čiji je posao rješavanje konkurencije između dvaju jezika i usmjeravanje pažnje na gramatičku točnost, više nego značenje same rečenice. Ako je dijete dvojezično, ovaj sustav koristi cijelo vrijeme, a to ga poboljšava i jača, zbog čega dvojezična djeca mogu reći da je rečenica "*Apples grow on noses*" gramatički pravilna s obzirom na to da su navikla rješavati sukob jezičnog oblika i značenja.

Nadalje, istraživanjem u gerijatrijskom centru Baycrest u Torontu na 200 jasnih slučajeva Alzheimerove bolesti, Bialystok (2011) zaključuje da govorenje nekoliko jezika nadograđuje moždanu mrežu na način koji pozitivno utječe na moždane funkcije. Prvenstveno je slijedila provjera pacijenata kako bi se uvidjelo jesu li jednojezični ili dvojezični govornici, a nakon toga koliko su pacijenti imali godina kada je obitelj primijetila da nešto nije u redu, te kada im je službeno dijagnosticirana bolest. U oba slučaja dvojezični su pacijenti bili znatno stariji, oko četiri godine. Studija je ponovljena na još 200 pacijenata i dobiveni su identični rezultati. Bialystok (2011) navodi kako je jako teško procijeniti mora li osoba biti dvojezična od malih

nogu da bi se osjetile kognitivne i zdravstvene prednosti. Smatra kako je učenje jezika u kasnoj dobi vjerojatno korisno, ne samo zbog dvojezičnosti, već zato što je učenje jezika stimulirajuća mentalna aktivnost i dobar način vježbanja mozga.

Butler (2019) napominje kako je dob kritičan čimbenik u učenju riječi stranoga jezika. Navodi kako postoji više dobnih sposobnosti i vrsta znanja povezanih s učenjem vokabulara npr. slušna obrada i kapacitet, kognitivni kapaciteti, poznavanje i obrada materinskog jezika, opće znanje o svijetu te okruženje u kojem dijete uči.

No, važno je i na koji način djeca rane i predškolske dobi uče strani jezik. Naime, Erk i Ručević (2021), na temelju istraživanja provedenog u Republici Hrvatskoj, zaključuju kako trenutno ipak nema dokaza koji potvrđuju da određeni programi uvođenja engleskoga kao stranog jezika niskim intenzitetom u predškolskoj dobi dovode do trajnog pozitivnog utjecaja na usvajanje engleskoga kao stranog jezika u Hrvatskoj. Navode kako nije moguće odgovoriti na pitanje o optimalnoj dobi za početak učenja engleskoga jezika s obzirom da nema dovoljno istraživanja o programima koji se provode s djecom rane i predškolske dobi.

Slično, Alexiou i Zoghbor (2020) navode tri mita o usvajanju engleskoga kao stranog jezika. Kao prvi mit spominju izjavu da djeca uče jezike lako i bez puno truda. Smatra se kako su dječji mozgovski fleksibilniji te se za djecu govori da su poput „spužvi“ sposobni apsorbirati bilo koji jezik koji im je predstavljen, gotovo bez napora. Međutim, autori tvrde kako tomu zapravo nije tako te da se uspješno stjecanje vokabulara, skupnih frazi i struktura može postići samo kontinuiranim izlaganjem jeziku prave vrste. Važno je shvatiti da se jezici ne „pokupe“ samo tako ili „upijaju“ bez ikakvog napora. Kao još jednu implikaciju ovog mita navode i da se smatra kako je posao učitelja lak, no zapravo nije. Često se govori kako učitelji stranoga jezika trebaju znati samo abecedu kako bi poučavali vrlo mlade učenike, što implicira da nije potrebno poznavanje jezika na višim razinama. Ovakav je stav zapravo vrlo opasan budući da usvajanje jezika uključuje sve četiri jezične djelatnosti, s posebnim naglaskom na slušanje i izgovor u ranoj dobi, poznavanje jezika, motivacija, talent, maštovitost, kreativnost, primjena odgovarajućih metoda poučavanja i tečnost nastavnika treba biti visoka.

Kao drugi mit autori spominju stav da se ranijim uvođenjem stranoga jezika u škole postiže bolje i brže učenje. Navode kako mnogi autori raspravljaju o hipotezi kritičnog razdoblja za usvajanje jezika te da istraživači tvrde da što ranije djeca počnu učiti drugi jezik, to bolje. Ipak, kada učenici dobiju samo nekoliko sati nastave u tjednu, oni koji počinju kasnije često sustižu one koji su počeli ranije (Muñoz, 2014; Marinova-Todd i sur., 2000, prema Alexiou i Zoghbor, 2020), što znači da dob nije jedini i odlučujući čimbenik pri učenju stranoga jezika. Međutim,

pružanje mogućnosti za učenje, kontinuitet, implementacija jezika, motivacija za učenje kao i individualne razlike u sklonostima, osobnosti i stilovima učenja mogu ozbiljno utjecati na učenje stranoga jezika i konačan uspjeh.

Treći mit kojega spominju autori jest da ako se strani jezik uvede rano, doći će do miješanja s materinskim jezikom. Autori ovu izjavu imenuju uobičajenom zabudom koja izaziva zbunjenost i brige uglavnom kod roditelja. Međutim, važno je pojasniti da se to zapravo ne može dogoditi u kontekstu engleskoga kao stranog jezika, budući da je cilj samo izlaganje djeteta jeziku i nuđenje jezičnih poticaja, a ne formalno poučavanje jezika. Djeca su obično vremenski ograničeno izložena dodatnom jeziku, pa se ne očekuje značajno miješanje i negativni utjecaji materinskog jezika.

5.2. *Razvojne karakteristike djece i kako one utječu na učenje jezika*

U usporedbi s odraslima, djeca uče na specifičan način koji je teško, iz različitih razloga, zadržati tijekom kasnijeg života (Gopnik, 2003, prema Silić, 2007b). Djeca uče na zabavan i lak način, isprobavaju i istražuju razne mogućnosti za rješavanje određenog problema. Ona istražuju i uče o svijetu koji ih okružuje velikim brojem pokušaja i pogrešaka te na taj način grade vlastite teorije (Silić, 2007b).

Učenje jezika tijekom djetinjstva slično je, ali i različito od učenja jezika u odrasloj dobi. Iz tog razloga vrlo je važno da nastavnici jezika koji rade s djecom istraže upravo te mogućnosti, sličnosti i razlike kako bi njihov rad s djecom i prenošenje jezika bili što učinkovitiji (Pinter, 2011).

Kod male djece može se prepoznati izuzetna sposobnost za učenje jezika te mogu učiti one koje im je omogućeno sistematski i pravilno čuti (Winter, 1996, prema Silić, 2007b). Silić (2007b) navodi da mala djeca uče i željno otkrivaju o njima zanimljivim stvarima na sebi svojstven način, nisu opterećena nepotrebnim te su maksimalno otvorena prema svijetu. Najvažnije je svakako stjecanje komunikativne kompetencije uz razvoj sposobnosti komuniciranja.

Osobine djece potiču izuzetnu sposobnost u procesu učenja stranog (engleskog) jezika, ukoliko im to na pravilan način omoguće roditelji. Silić (2007b) navodi kako djeca urođeno:

- imaju želju za komunikacijom i istraživanjem;
- razumiju stvaralačku uporabu jezika;

- razumiju govorne izričaje;
- spontani su u komunikaciji

U pružanju povratnih informacija u komunikacijskim situacijama, roditelji i odgojitelji imaju vrlo važnu ulogu koja djeci pomaže pri učenju jezika i njihovom neprestanom napretku. Roditelji i odgojitelji mogu prepoznati dječje jezične aktivnosti, biti usmjerivači te organizirati uvjete i poticaje za njihov što bolji jezični razvoj. Komunikacijom i poticajima osiguravamo djeci prirodno učenje stranoga jezika obilježeno istraživanjem i eksperimentiranjem uz proširivanje aktivnoga i pasivnoga rječnika (Silić, 2007b).

U igri, odrasli (roditelji, odgojitelji i sl.) i dijete naizmjenice komuniciraju pa ona i njoj slične aktivnosti posebno dobro utječu na dijete (Howe, 1999, prema Silić 2007b). „Najvažniji dio djetetova života obilježen je igrom, odnosno djeci primjerenim aktivnostima koje dozvoljavaju slobodu izbora te razvoj primjeren njihovom potrebama“, pa samim time „djeca uživaju u govorenju na materinskome, a kasnije i na stranom jeziku kada se ono događa na njoj primjeren i prirodan način“ (Silić, 2007b, str. 42).

U nastavku slijede razvojne tablice (Tablice 1 i 2) komunikacije, jezika i pismenosti djeteta u dobi od tri do pet godina prema Mourão i Ellis (2020).

Tablica 1

Razvojna tablica - komunikacija i jezik (Mourão i Ellis, 2020, str. 34)

Komunikacija, jezik...		
Oko treće godine...	Oko četvrte godine...	Oko pete godine...
Slušanje i pažnja		
<ul style="list-style-type: none"> Sposobno je reagirati na poznate zvukove i uživati u igri s različitim zvukovima, pjesmama i rimama. Može slušati i pratiti priču, iako mu je za to možda potrebna pomoć odraslih. Može se usredotočiti na jednu po jednu stvar, ali mora gledati u vas dok sluša upute. 	<ul style="list-style-type: none"> Kada je razgovor zanimljiv, djeca su u stanju slušati jedno drugo. Sluša priču s povećanom pažnjom, prisjeća se i pridružuje pjesmicama i pričama. Može predvidjeti događaje i fraze u rimama i pričama. Sposobno je usredotočiti svoju pažnju i slijediti upute, ali otežano kada to nije ono što želi učiniti. 	<ul style="list-style-type: none"> Sposobno je koncentrirati se i mirno sjediti tijekom aktivnosti dulje vrijeme. Sposobno slušati uz paralelnu radnju, budući da se njegovi slušni, vizualni i manipulativni kanali smatraju potpuno integriranim.
Razumijevanje		
<ul style="list-style-type: none"> Sposobno je prepoznati radnje i razumije složenije rečenice. Može razumjeti jednostavna pitanja „tko“, „što“ i „gdje“. Početak razumijevanja jednostavnih pojmova poput „veliko“ i „malo“. 	<ul style="list-style-type: none"> Može odgovoriti na jednostavne upute i pitanja „zašto“ i „kako“. Pokazuje razumijevanje prijedloga mjesta: „ispod“, „na vrhu“ i „iza“. 	<ul style="list-style-type: none"> Počinje pokazivati razumijevanje humora. Može pratiti priču bez slika. Može razumjeti upute koje se sastoje od dva dijela. Može odgovoriti na ideje drugih tijekom razgovora.
Govor		
<ul style="list-style-type: none"> Shvaća da je jezik za dijeljenje osjećaja, iskustava i misli. Vrlo brzo uči nove riječi i koristi ih za komunikaciju s drugima. Ponekad koristi geste zbog razumijevanja. Postavlja pitanja koristeći „što“, „gdje“ i „tko“. Koristi jednostavne rečenice. 	<ul style="list-style-type: none"> Početak korištenja jezika za povezivanje misli i ideja, objašnjavanje i predviđanje, prisjećanje i ponovno proživljavanje iskustava. Pita zašto se stvari događaju i pokušava dati objašnjenja. Koristi niz vremena (sadašnjost, budućnost i prošlost). Koristi intonaciju, ritam i fraze kako bi drugima pojasnili značenje. Koristi jezik tijekom igre pretvaranja. 	<ul style="list-style-type: none"> Širi vokabular izvan osobnih iskustava. Uživa u istraživanju zvukova novih riječi. Koristi jezik za igranje uloga i pretvaranje, često uvodeći narativ tijekom igre. Sposobno povezivati izjave i prati koherentne teme/namjere tijekom razgovora. Koristi jezik za organiziranje, slijed i razjašnjavanje razmišljanja, ideja, osjećaja i događaja.

Tablica 2

Razvojna tablica - pismenost (Mourão i Ellis, 2020, str. 35)

...i pismenost		
Oko treće godine...	Oko četvrte godine...	Oko pete godine...
Čitanje		
<ul style="list-style-type: none"> • Pokazuje sklonost određenim pričama, rimama i pjesmama. • Može ponoviti riječi i izraze iz poznatih priča, pjesama, napjeva i rima. • Dopunjuje riječi ili fraze koje nedostaju u poznatim pjesmama, pričama i igrama. 	<ul style="list-style-type: none"> • Pokazuje svijest o rimi i aliteraciji i uživa u rimovanju i ritmičkim aktivnostima. • Sluša i pridružuje se tijekom zajedničkog pripovijedanja/sklapanja rima. • Predviđa ključne događaje u pjesmama i pričama te prepoznaje mjesto radnje, događaje i glavne likove. • Osvještava strukturu pripovijedanja. • Pokazuje interes za ekološki tisak, knjige i ilustracije. • Prepoznaje poznate riječi i znakove. • Pažljivo rukuje knjigama, drži ih ispravno prema gore i okreće stranice. • Razumije da tiskani tekst nosi značenje i u kojem smjeru se čita (npr. na engleskom: slijeva nadesno i odozgo prema dolje). 	<ul style="list-style-type: none"> • Može nastaviti rimovani niz. • Prepoznaje i proizvodi početni glas u riječima. • Može segmentirati i pomiješati glasove u jednostavnim riječima. • Povezuje glasove sa slovima. • Može početi čitati riječi i jednostavne rečenice. • Koristi govor i vokabular koji je pod utjecajem njegovih iskustava s knjigama. • Zna da se informacije mogu pronaći u knjigama
Pisanje		
<ul style="list-style-type: none"> • Sposobno je razlikovati različite linije i oblike koje stvaraju. 	<ul style="list-style-type: none"> • Može dati značenje nekim od linija i oblika. • Počinje pripisivati značenje tisku. 	<ul style="list-style-type: none"> • Daje značenje onome što crta, piše i ispisuje. • Može napisati vlastito ime i uobičajene oznake i natpise. • Uživa u činu pisanja.

Na temelju podataka prikazanih u Tablici 1 i 2 možemo zaključiti da je pri poučavanju stranoga jezika u ranoj i predškolskoj dobi nužno voditi računa o razvojnim karakteristikama djece ove dobi. Drugim riječima, pri izboru aktivnosti nužno je voditi računa o njihovoj sposobnosti razumijevanja određenih koncepata i davati djeci jasne upute, uključivati sadržaje bliske djeci, kao što su pjesmice, rime, knjige, slikovnice, jasna intonacija, ritam i sl.

5.3. *Važnost poticajnog okruženja za komunikaciju na engleskom jeziku u dječjem vrtiću*

Esencijalni izvor učenja kod djece je okruženje dječjeg vrtića. S obzirom na to da djeca uče istražujući i čineći te surađujući s drugom djecom i odraslima, kvalitetno i poticajno okruženje pruža visok obrazovni potencijal. Okruženje koje je bogato i promišljeno s mnoštvom izbora i materijala potiče djecu na otkrivanje i rješavanje problema. Materijali trebaju biti usmjereni na promoviranje neovisnosti i autonomije učenja djece dok organizacija prostora u dječjem vrtiću treba promovirati susret, komunikaciju i interakciju djece. Također, prostorno okruženje vrtića svakako treba nalikovati obiteljskom, tako da je djetetu ugodno s obzirom na to da u dječjem vrtiću provodi velik dio svog vremena (Slunjski, 2008).

Učenje stranoga jezika koje se odvija u okviru cjelodnevnog programa u dječjem vrtiću s različitim osobama u didaktički opremljenom i poticajnom okruženju pruža vrlo dobre uvjete. U procesu osmišljavanja uvjeta u okruženju dječjeg vrtića koji bi poticajno djelovali na razvoj komunikacije na stranom jeziku važna je i uloga odraslih koji mu pružaju ohrabrenje, ali i uloga vršnjaka koja, uz dječji razvoj općenito, ima poseban utjecaj i na učenje stranoga jezika (Silić, 2007b).

U Hrvatskoj postoji nekoliko načina na koji se poučava engleski jezik u dječjim vrtićima. Na primjer, dječji vrtić „Smješko“ na Viru koristi integrirani program ranoga učenja engleskog jezika koji se provodi u redovitom desetsatnom programu u tri dobno mješovite odgojne skupine koje pohađaju djeca od treće godine do polaska u školu. Organizacija programa predviđena je na način da se tijekom cijele pedagoške godine komunikacija na engleskom jeziku odvija spontano u svakodnevnim životnim situacijama i dijelovima odgojno obrazovnog procesa od jutarnjeg dolaska. Cilj provođenja programa ranoga učenja engleskog jezika u dječjem vrtiću „Smješko“ je stvoriti okruženje u kojem se omogućuje učenje engleskoga jezika i upoznavanje s kulturom i tradicijom drugog naroda primjereno djeci ranog i predškolskog uzrasta (<https://vrtic-smjesko.hr/index.php/2021/11/20/integrirani-program-ranog-ucenja-engleskog-jezika-te-kraci-sportski-program/>).

Drugi primjer učenja engleskoga jezika u dječjim vrtićima je i cjelodnevni program ranoga učenja engleskog jezika za djecu u dobi od 3,5 do 7 godina u Dječjem vrtiću „Tratinčica“ u Zagrebu. Program se provodi svakodnevno u sklopu redovnog programa, od rujna do lipnja tekuće godine, u unutarnjem i vanjskom prostoru dječjeg vrtića, u grupi djece od tri godine do polaska u školu. Djeca navedenim programom razvijaju interes za usvajanje engleskog jezika,

stječu elemente bitne pri učenju stranoga jezika (pravilan izgovor i intonacija), usvajaju osnovni rječnik i jezičnu strukturu, razvijaju jezične vještine, usvajaju melodiju engleskog jezika, postupno razumiju i izražavaju se na stranom jeziku, utemeljuju se kvalitetne osnove za kontinuitet učenja stranoga jezika, dijete se potiče na upoznavanje i prihvaćanje rasnog identiteta drugih prema načelima uzajamnog poštovanja, nenasilja i tolerancije te ga se upoznaje s različitim običajima i kulturama pojedinih zemalja engleskog govornog područja. U istom vrtiću nudi se i kraći program učenja engleskog jezika tri puta tjedno po sat-dva, ovisno o interesu djece (<https://vrtic-tratincica.zagreb.hr/default.aspx?id=519>).

Jedna od ključnih kompetencija za cjeloživotno učenje u Nacionalnom kurikulumu za rani i predškolski odgoj i obrazovanje (2014) je komunikacija na stranom jeziku koja nalaže da dijete uči kroz igru i svrhovite aktivnosti u poticajnom jezičnom kontekstu uz mogućnost upoznavanja, razumijevanja i smislenog korištenja stranoga jezika kroz različite aktivnosti i situacije.

Silić (2007b) navodi u svom istraživanju kako je zajedno sa suradnicima u vrtiću nastojala, promatrajući djecu i prateći njihove reakcije, poticati ih i od njih učiti izbjegavajući situacije u kojima bi im odgajatelji nametali vlastita mišljenja. Autorica napominje kako su odgajateljice pohvaljivale svaki napredak i rečenice u kojima djeca iskazuju samostalnost (najvažniji pokretači njihova razvoja). Cilj ovoga istraživanja bio je

- djeci stvoriti ugodno, blisko okruženje;
- omogućiti uvjete u kojima se razvija želja i potreba za komunikacijom na stranom jeziku u igri te stvarnim, životnim situacijama;
- osigurati vrijeme u kojem će djeca slušati, igrati se i komunicirati na engleskom jeziku;
- omogućiti izloženost jezičnim izvorima fiksiranim na komunikaciju;
- osigurati vrijeme za upotrebu engleskog jezika;
- poticati govorno stvaralaštvo;
- pružati djeci povratne informacije o uspješnosti i komuniciranju na engleskom jeziku (Silić, 2007b).

Istraživanjem je primijećeno kako djeci treba osigurati ugodno i poticajima bogato okruženje te zadovoljiti njihove potrebe za socijalizacijom i igrom. Silić (2007a) navodi kako je djeci:

potrebno omogućiti što više situacija u kojima će slušati komunikaciju na stranome (engleskome) jeziku te situacija koje od njih zahtijevaju uspostavljanje komunikacije na stranome (engleskome) jeziku, bez prisile. U početku takve situacijske komunikacije trebaju biti što jednostavnije i u vezi s njihovim svakodnevnim praktično životnim iskustvima i aktivnostima, kao što su, npr. pozdravljanje, traženje hrane, igračkaka, različite zamolbe itd. Još je jedan princip pritom važan, a to je da se sve treba odvijati na što prirodniji način – bez insistiranja na ponavljanju i upotrebi. Takav će pristup rezultirati postupnim prihvaćanjem i uspostavljanjem prirodne komunikacije na stranome (engleskome) jeziku, no za svako će dijete vrijeme ostvarivanja takve komunikacije biti drugačije, u skladu s već prije navedenim razlozima. (Silić, 2007a, str. 68-69).

Nadalje, prema Silić (2007b) dječji vrtić omogućuje djeci rane i predškolske dobi da se druže s djecom različite dobi. Druženje s vršnjacima, na djeci blizak i primjeren način, neprocjenjiv su izvor i poticaj za igru i učenje na prirodan način. Neosporno je da društvo druge djece, poticajno utječe na realizaciju zrelijih oblika komunikacije i ravnopravniji odnos među djecom.

Silić (2007b) je u svojem istraživanju navela primjer komunikacije između djece predškolske dobi koja potiče usvajanje stranoga jezika u kojoj djevojčica Zrinka pokreće igru uloga rečenicom „*Let's play that I'm your teacher*“. Autorica navodi kako su djevojčicu sva djeca pažljivo slušala i pratila njene upute. Na navedenom primjeru možemo zaključiti kako interakcija djece u ustanovama ranoga i predškolskog odgoja i obrazovanja kroz igru potiče cjelokupni razvoj uz usvajanje stranoga, u ovom slučaju, engleskog jezika.

6. METODE I SREDSTVA POUČAVANJA ENGLESKOG JEZIKA U RANOJ I PREDŠKOLSKOJ DOBI

Brojne su metode i sredstva poučavanja engleskog jezika u ranoj i predškolskoj dobi, a najčešće se spominju metode i sredstva koja će biti objašnjena u nadolazećem tekstu: *Total Physical Response* (TPR), *task-based learning technique* (TBLT), *Content and Language Integrated Learning* (CLIL), značajnost igre, priča i pjesmica na engleskom jeziku te utjecaj medija na učenje engleskog jezika.

6.1. *Total Physical Response* (TPR)

U kasnim 1960-ima James Asher razvio je metodu *Total Physical Response* (TPR) s ciljem da pomogne učenicima u učenju stranoga jezika. TPR pokušava oponašati procese učenja stranoga jezika isto kao i prvog na način da djeca reagiraju na naredbe koje zahtijevaju povratne fizičke pokrete. Učitelji engleskoga kao stranog jezika prvi su prihvatili metodu TPR, no ona je danas prilično popularna osobito pri poučavanju djece i početnika (Pesce, n. d.)

Prema istom izvoru, prednosti ove metode su brojne, npr.:

- zabava za učenike i odrasle;
- fizička aktivnost uz učenje;
- izvrstan oblik fizičke aktivnosti za učenike kojima je potrebno više kretanja;
- iziskuje od učitelja manje pripreme i sl.

Isti izvor predlaže nekoliko aktivnosti u sklopu TPR metode:

1. *Simon says* (with a spin!)

Ova igra poznata je među TPR aktivnostima te se može koristiti za poučavanje niza riječi stranoga jezika, npr. dijelova tijela. Moguće je otići i korak dalje te osim jednostavnog „*Simon says touch your nose*“ isprobati i naredbe poput „*Simon says turn left, Simon says turn right*“. Također, mogu se postaviti slike banke, ljekarne, trgovačkog centra i sl. na stolove te si djeca mogu međusobno zadavati zadatke u svom „malom gradu“.

2. *Charades*

Ova igra najprikladnija je za akcijske glagole i sport. Primjerice, pri poučavanju sporta, svaki je potrebno predstaviti karticama, odglumiti sportove i motivirati djecu da naziv sporta izgovore naglas. Djecu se može podijeliti u dva tima te tad aktivnost prelazi u natjecateljsku igru. Jedan igrač iz tima bira karticu i prikazuje ju pantomimom, nakon čega njegovi suigrači moraju pogoditi o kojem se sportu radi. Suigrači odgovaraju potpunim rečenicama poput: „*You are playing football.*“

3. *A Stroll around the Classroom*

Ova TPR aktivnost izvrsna je za djecu i odrasle. Da bi se realizirala, potrebno je sakupiti onoliko rekvizita koliko se želi upotrijebiti. Pantomimom je potrebno prikazati određene radnje dok se izgovaraju fraze koje opisuju navedene radnje. Djeca pantomimom prikazuju iste radnje. Nakon nekoliko pokušaja, djeca samostalno počnu hodati po prostoriji i izvršavati radnje.

6.2. *Task-based learning technique (TBLT)*

Prema Bland (2015), *Task-based learning technique (TBLT)* smatra se smislenijim, komunikativnijim i svrhovitijim načinom učenja engleskog jezika od tradicionalnog učenja koji se oslanja na mehaničke vježbe, učenje napamet i strukturu lekcije PPP (praksa/prezentacija/produkcija). *Task-based learning technique (TBLT)* definirana je i korištena na različite načine kako u praktičnijoj literaturi o razvoju nastavnika, tako i u akademskoj istraživačkoj literaturi (npr. Skehan 1996, Ellis 2003, Nunan 2004, Willis i Willis 2007, Samuda i Bygate 2008, prema Bland 2015). Bland (2015) kao temeljno načelo *TBLT*-a navodi da su autentična interakcija djeteta, motivirano angažiranje i svrhovitost važni za napredak u učenju jezika.

Samuda i Bygate (2008, str. 69, prema Bland, 2015) u svom sveobuhvatnom pregledu definicija zaključuju da je *Task-based learning technique* „holistička aktivnost koja uključuje upotrebu jezika kako bi se postigao neki nelingvistički ishod dok se suočava s jezičnim izazovom, s općim ciljem promicanja učenja jezika kroz proces ili proizvod ili oboje“.

Bland (2015) za primjer navodi klasičan govorni zadatak koji uključuje dvosmjernu komunikaciju u kojoj je potrebno pronaći pet razlika između dvije slične slike. Učenik A ima verziju slike, a učenik B ima istu sliku, ali s pet razlika. Jedno drugomu ne mogu gledati u sliku, no umjesto toga opisujući ju, postavljajući pitanja i odgovarajući na njih, zajednički

identificiraju pet razlika na slici. Ovaj zadatak ima jasan nelingvistički cilj, a to je pronaći razlike i riješiti zagonetku.

Iako postoji sve više istraživanja o *TBLT-u* za djecu, većina onoga što je napisano o jezičnim zadacima tiče se odraslih učenika, stoga, prema Bland (2015), još uvijek znamo vrlo malo o tome kako se djeca različite dobi u različitim formalnim ili neformalnim kontekstima učenja uključuju i koriste jezičnim zadacima.

6.3. *Content and Language Integrated Learning (CLIL)*

Marsh (2000, str. 3, prema Bland, 2015) za *Content and Language Integrated Learning* navodi da „Ono što CLIL može ponuditi mladima bilo koje dobi je prirodna situacija za razvoj jezika koja se nadovezuje na druge oblike učenja. Ova prirodna upotreba jezika može potaknuti motivaciju kod mladih i želju za učenjem jezika“. Do 2006. godine CLIL je prepoznat kao „inovativni metodološki pristup daleko šireg opsega od poučavanja jezika“ (Eurydice 2006, str. 71, prema Bland, 2015).

Bland (2015) navodi kako je kod CLIL-a u akronimu sadržaj stavljen ispred jezika. To odražava činjenicu da sadržaj određenog kurikularnog predmeta određuje izbor jezika, bilo s leksičkim, gramatičkim ili funkcionalnim fokusom, koji se koristi za poučavanje predmeta, kao i jezik koji učenici koriste kako bi priopćili ono što znaju o sadržaju kurikula. Prema Bland (2015) jezik za učenje o kurikularnim predmetima kao što su geografija ili umjetnost uključuje kombinaciju

- vokabulara specifičnog za predmet, npr. skupovi leksičkih jedinica povezanih sa staništima ili bojama
- akademski vokabular kako bi se, npr., klasificirale životinje ili vrste umjetnosti
- gramatičke kategorije, npr., oblici *simple present tense* i
- funkcije diskursa, npr. davanje mišljenja o fotografiji i opravdanje za isto, odnosno „Mislimo da je to arktički ekosustav zbog snijega i polarnog medvjeda. Naša grupa misli da je slika mračna jer je oblačan dan“ (Bland, 2015, str. 92).

Content and Language Integrated Learning je zapravo „planirana pedagoška integracija kontekstualiziranog sadržaja, kognicije, komunikacije i kulture u praksu poučavanja i učenja“ (Coyle i sur. 2010, str. 6, prema Bland 2015).

6.4. *Utjecaj medija na usvajanje engleskoga jezika*

Neosporno je da su današnjoj djeci dostupni razni mediji koji su dio njihova prirodnog okruženja. Djeca se, uz pomoć odraslih osoba, mogu bolje jezično razvijati gledajući televiziju ili video jer „mediji mogu pružati dobre govorne i jezične uzore, pod uvjetom da se radi o pažljivu odabiru i provjeri kvalitetnih emisija i vremenskog perioda izloženosti njihovu utjecaju“ (Silić, 2007b, str. 64). Također, nerijetko gledanje televizijskih emisija i video filmova ima povoljan utjecaj na razvoj predčitačkih vještina kao što je prepoznavanje slova.

Isto tako:

pokazalo se da televizija pozitivno utječe na jezične vještine djece koja uče drugi jezik. Zapravo, djeca koja gledaju strane televizijske programe mogu naučiti nešto od stranog jezika putem tog medija. Naravno, nijedno dijete neće u potpunosti ovladati novim jezikom isključivo putem gledanja televizije. Međutim, slušna i vizualna podrška televizije može pomoći predškolarcima naučiti neke rudimentalne aspekte drugog jezika. (Apel i Masterson, 2004, str. 120).

6.5. *Utjecaj pjesmica i brojalica u procesu učenja stranog jezika*

Za približavanje stranog jezika djeci, pjesmice i brojalice mogu biti izuzetno pogodan medij. Uz pjesmice i brojalice na stranom jeziku djeca mogu vježbati izgovor raznih glasova, bogatiti rječnik te slušati i uočavati jezičnu strukturu. S obzirom da su pjesme i brojalice bliske djeci, potiče ih se na oslobađanje straha općenito te samim time na oslobađanje straha od stranoga jezika.

Ward (1995, prema Silić, 2007b) navodi kako na izbor pjesme mogu utjecati sljedeći kriteriji:

- prikladnost s obzirom na sadržaj i dječju dob;
- glazbena struktura, njena jednostavnost i primjerenost rječnika;
- prihvaćenost od strane djece;
- mogućnost korištenja mimike, glume i sličnih aktivnosti.

Djeca koristeći pjesmice i brojalice, uz igru i uživanje, stvaralački upotrebljavaju jezične strukture i lakše komuniciraju s drugom djecom i odraslima.

6.6. Utjecaj literature za djecu (dvojezične knjige, klasične bajke na engleskom jeziku) u procesu učenja engleskog jezika

U načine na koje se djeci olakšava razumijevanje stranoga jezika svakako se ubraja i literatura za djecu. Vrlo dobar primjer tome su određene dvojezične knjige koje se mogu pronaći u knjižnicama, poput:

- Zauvijek zajedno
- Baka me voli najviše
- Moja najbolja prijateljica
- Ulovi, maco!
- Djed me voli najviše.

Navedene dvojezične knjige za djecu uz slikovni prikaz sadrže tekst na hrvatskom i engleskom jeziku.

Jedna od najpoznatijih bajki Ivane Brlić Mažuranić, Šuma Striborova, također je preporučana na engleski jezik (<https://fairytalez.com/stribors-forest/>) i može se koristiti u poučavanju.

Koristiti se mogu i brojne slikovnice Erica Carle-a poput *The Very Hungry Caterpillar*, *The Tiny Seed*, *10 Little Rubber Ducks*, *Friends*, *Mister Seahorse* i slične (<https://eric-carle.com/books/english-language/>). Bland (2015) navodi kako će, uz korištenje metajezika, djeca poboljšati razumijevanje slikovnica, što će promicati razvoj vizualne pismenosti i učenje gledanjem, često zaboravljenu strategiju učenja.

Također, od koristi mogu biti i klasične bajke (*Classic Tales*) na engleskom jeziku, a koje djeca poznaju na materinskom jeziku, poput: *Little Red Riding Hood*, *Goldilocks and the Three Bears*, *Cinderella*...

Uz spomenute dvojezične knjige i bajke za učenje engleskog jezika u ranoj i predškolskoj dobi, postoje i razni rječnici prikladni dječjoj dobi, dostupni u većini dječjih vrtića.

„Bajke, kumulativne slikovnice i iznad svega dječje pjesmice i pjesme obiluju snažnim zvučnim uzorcima: dinamičnim ritmom i rimom, paralelizmom, asonancom, aliteracijom, onomatopejom i refrenima“ (Bland, 2015, str. 151).

7. ZAKLJUČAK

Djeca, zahvaljujući prije svega svojim nevjerojatnim urođenim sposobnostima, u pravilu, s lakoćom usvajaju jezik i ovladavaju osnovama komunikacije. Dijete prvu komunikaciju uspostavlja s majkom ili ocem, a od prve godine života dijete će razumjeti određena pravila svoga materinskog jezika, do treće godine spoznat će osnovnu strukturu govora oko sebe, a između četvrte i pete godine razumjet će većinu toga što se govori u kući i u vrtiću, glas će biti jasan, pri pričanju priča će se pridržavati teme, a priče će pažljivo slušati.

Brojni su znanstvenici, psiholozi i lingvisti poput Piageta, Vygotskog, Skinnera, Chomskog, Lenneberga i Longa nastojali objasniti način na koji djeca usvajaju materinski jezik, no unatoč brojnim spoznajama, ovaj kompleksan proces još uvijek nije u potpunosti razjašnjen.

Osim usvajanja materinskoga jezika, brojna djeca, naročito u današnje vrijeme, usvajaju i drugi jezik. Usvajanje drugog jezika uz materinski nerijetko će rezultirati dvojezičnošću koja pozitivno utječe na djetetov socijalni razvoj.

Kada govorimo o učenju stranoga jezika, govorimo o procesu koji se bitno razlikuje od usvajanja materinskoga ili drugoga jezika, jer se pri učenju stranoga jezika često radi o djetetu neprirodnoj situaciji i strukturiranim i organiziranim aktivnostima kroz koje se djetetu izravno prenosi jezik.

Stoga je nužno, naročito u ranoj i predškolskoj dobi djeci osigurati što prirodnije okruženje za učenje, odnosno usvajanje stranoga jezika. Jedan od načina kako to postići je komunikacijom, poticajima, istraživanjem, eksperimentiranjem uz proširivanje aktivnoga i pasivnoga rječnika. Djeca imaju urođenu želju za komunikacijom i istraživanjem, razumiju govorne izričaje i spontani su u govoru što, uz odgovarajuće poticaje može doprinijeti učenju, odnosno usvajanju stranoga (engleskog) jezika.

Učenju stranog (engleskog) jezika svakako će, uz poticajno okruženje za komunikaciju na engleskom jeziku u dječjem vrtiću, doprinijeti i metode poput TPR-a, CLIL-a i metode usmjerene na zadatak, ali i utjecaj medija, pjesama i brojalica te literatura za djecu na engleskom jeziku.

Iako za sada nema dovoljno istraživanja koja su utvrdila kada je pravi trenutak u ranoj i predškolskoj dobi za početak učenja stranoga jezika te koliki utjecaj rani početak zapravo ima,

neosporno je da rano uvođenje učenja stranoga jezika u pravilu ne može ugroziti uredan razvoj djeteta.

LITERATURA

Alexiou, T. i Zoghbor W. (2020). *Introducing EFL in Preschools: Facts and Fictions*. Zayed University Press.

Apel, K., i J. Masterson J. (2004). *Jezik i govor od rođenja do 6. godine*. Ostvarenje.

Baka me voli najviše (Grandma loves me). (2012). Begen.

Baždarić, T. (2015). Obitelj pred izazovima dvojezičnosti: zablude i istina o učincima istovremene dvojezičnosti na djecu i obitelj. *Acta Iadertina*, 12 (1), 1-15. Preuzeto s <https://hrcak.srce.hr/190121>

Bialystok, E. (2011). Interview Bilingual brains are more healthy. *The Guardian*, 12.6.2011. Preuzeto s <https://www.theguardian.com/technology/2011/jun/12/ellen-bialystok-bilingual-brains-more-healthy>

Bland J. (Ed.) (2015). *Teaching English to Young Learners: Critical Issues in Language Teaching with 3-12 Year Olds*. Bloomsbury Publishing.

Books by Eric Carle. (2022.) Preuzeto s <https://eric-carle.com/books/english-language/>

Butler, Y. G. (2019). Teaching vocabulary to young second- or foreign-language learners. *Language Teaching for Young Learners*, 1(1), 4–33. <https://doi.org/10.1075/LTYL.00003.BUT>

Cinderella. (2012). Oxford University Press.

Djed me voli najviše (Grandad loves me). (2013). Begen.

Došen-Dobud, A. (1995). *Malo dijete - veliki istraživač*. Altnea.

Erk, M., i Ručević, S. (2021). Early English language acquisition: how early is early enough?. *Suvremena lingvistika*, 47 (92), 141-163. <https://doi.org/10.22210/suvlin.2021.092.02>

Fox, K. (2011). *Ellen Bialystok: Bilingual brains are more healthy*. Preuzeto s <https://www.theguardian.com/technology/2011/jun/12/ellen-bialystok-bilingual-brains-more-healthy>

Goldilocks and the Three Bears. (2011). Oxford University Press.

Jelaska, Z. (2007). Ovladavanje jezikom: izvornojezična i inojezična istraživanja. *Lahor*, 1 (3), 86-99. Preuzeto s <https://hrcak.srce.hr/20658>

Jelaska, Z., Blagus, V., Bošnjak, M., Cvikić, L., Hržica, G., Kusin, I., Novak-Milić, J., Opačić, N. (2005). *Hrvatski kao drugi i strani jezik*. Hrvatska sveučilišna naklada.

Lightbown, P. i Spada, N. (1993). *How Languages Are Learned*. Oxford University Press, Oxford.

Little Red Riding Hood. (2011). Oxford University Press.

Medved Krajnović, M. (2010). *Od jezičnosti do višejezičnosti*. Leykam international d.o.o..

Moja najbolja prijateljica (You're my best friend). (2012). Begem.

Mourão, S. i Ellis, G. (2020). *Teaching English to Pre-Primary Children: Educating Very Young Children*. Delta Publishing.

Nacionalni kurikulum za rani i predškolski odgoj i obrazovanje (2014). Zagreb: Ministarstvo znanosti, obrazovanja i sporta.

Pesce, C. (n. d.). *TPR Tricks*. Preuzeto s [https://busyteacher.org/4246-tptr-tricks-5-fabulous-ways-to-use-total-physical.ht](https://busyteacher.org/4246-tptr-tricks-5-fabulous-ways-to-use-total-physical-ht)

Petrović, E. (2004). Kratka povijest ranog učenja stranih jezika, osječka iskustva. *Život i škola*, L (12), 24-32. Preuzeto s <https://hrcak.srce.hr/25477>

Pinter, A. (2011). *Children Learning Second Languages*. Palgrave Macmillan.

Prebeg-Vilke, M. (1991). *Vaše dijete i jezik, materinski, drugi i strani jezik*. Školska knjiga.

Rano učenje engleskog jezika za djecu od 3,5 do 7 godina. (n.d.) Dječji vrtić „Tratinčica“. Preuzeto s <https://vrtic-tratincica.zagreb.hr/default.aspx?id=519>

Robinson, P. (2015). *The Routledge Encyclopedia of Second Language Acquisition*. Abingdon: Routledge.

Silić, A. (2007a). Stvaranje poticajnog okruženja u dječjem vrtiću za komunikaciju na stranome jeziku. *Odgojne znanosti*, 9 (2), 67-84.

Silić, A. (2007b). *Prirodno učenje stranoga (engleskoga) jezika djece predškolske dobi*. Mali profesor.

Slunjski, E. (2008). *Dječji vrtić zajednica koja uči*. Spektar Media.

Stribor's forest. (n.d.). Preuzeto s: <https://fairytalez.com/stribors-forest/>

Ulovi, maco! (Catch it, Kitty!). (2012). Begen.

Zauvijek zajedno (You and me always). (2012). Begen.

Izjava o izvornosti završnog rada

Izjavljujem da je moj završni rad pod naslovom „Učenje i usvajanje engleskog jezika u ranoj i predškolskoj dobi“ izvorni rezultat mojeg rada te da se u izradi istoga nisam koristila drugim izvorima osim onih koji su u njemu navedeni.

(vlastoručni potpis studenta)